

Andrzej F. Dziuba

"Sakrament pokuty w dobie Soboru Trydenckiego : studium historyczno-moralne", Tadeusz Reroń, Wrocław 2002 : [recenzja]

Collectanea Theologica 76/1, 207-211

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

żeństwo jest także pewnym bardziej ogólnym wskazaniem na całe środowisko krakowskie, zwłaszcza filozoficzno-teologiczne, tego okresu.

Problematyka małżeńska u Benedykta Hessego ujęta jest interdyscyplinarnie. Miał on, jak wskazuje *curriculum vitae*, ku temu tak predyspozycje, jak i interesującą praktykę akademicką. Takie ujęcie zdecydowanie daje bardziej pełen obraz trudnych kwestii, które związane były z zagadnieniami małżeńskimi. Trzeba bowiem mieć ciągle świadomość, iż jest to stan teologiczno-prawny z początku XV w. W proponowanej doktrynie zdecydowanie widać scholastyczny nurt myślenia. Dlatego właśnie autorzy tego nurtu są stosunkowo często przywoływani. Sam autor rozprawy zastrzega się jednak, że nie dokonał tutaj całościowych analiz. Jest to niedoskonałość, która w konsekwencji nie pozwala jednak na pełne odczytanie oryginalności myśli oraz metodologii Benedykta Hessego.

Niestety, w prezentowanej pracy znalazło się sporo błędów, braków czy niekonsekwencji. Przykładowo można wskazać na niektóre. Brak pewnych skrótów w ich wykazie (np. AK, ACr, ST) czy niestosowanie ich w przypisach oraz w bibliografii (np. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne). Pytania budzi także wielokrotne pełne opisywanie w przypisach tych samych pozycji bibliograficznych (np. s. 151-156). Szkoda, że nie dokonano bardziej systematycznej korekty.

Bardzo ważnym trzonem studium M. Ozorowskiego są przypisy, przywołujące oryginalne teksty Benedykta Hessego. To daje szansę sięgnięcia do oryginału łacińskiego. Jest to czasem wręcz niezbędne, aby poprawnie rozumieć jego przesłanie teologiczno-dogmatyczne. Przekład polski wymaga bowiem niejednokrotnie takiego dwupoziomowego widzenia treści. W ten sposób unika się ewentualnych wątpliwości, które może nasuwać przekład.

Dobrze się stało, że Instytut Studiów nad Rodziną interesuje się także badaniami nad problematyką historyczną. Pozwoli to z czasem wypracować bardziej zwarty obraz kształtowania się i rozwoju różnych zagadnień w polskiej myśli teologicznej. Zwłaszcza sięganie do tak wielkich autorytetów, jak Benedykt Hesse, wskazuje także na wielką historyczną przeszłość polskiej myśli teologicznej. Warto tę myśl ukazywać także i innymi ośrodkom europejskim.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz

Ks. Tadeusz RERON, *Sakrament pokuty w dobie Soboru Trydenckiego. Studium historyczno-moralne*, Wrocław 2002, ss. 463.

Człowiek, jeśli ma przynajmniej poprawnie uformowane sumienie, ma wewnętrzną możliwość wyborów moralnych oraz oceny swych postaw. Jest to oczywi-

ście zdolność subiektywna i zawsze wymaga odniesienia do obiektywnej prawdy. Sumienie pozostaje jednak wielkim darem wpisanym w osobowy charakter każdego człowieka. To jest naturalna wartość, a może i swoisty sładki ciężar niesiony przez człowieka.

W chrześcijaństwie także istnieje prawda pozytywnych czy negatywnych postaw oraz wyborów moralnych człowieka. Jezus Chrystus wskazał, iż choćby odniesienie do prawa Dekalogu czy przykazania miłości niesie w sobie oceny konkretnych zachowań ludzi wiary. W katolicyzm natomiast, wpisana jest jeszcze w to prawda indywidualnego sakramentu pokuty. Jest to trudna prawda, zwłaszcza w jej osobowej praktyce poddawania się sakramentalnej ocenie Kościoła, i dlatego zapewne wywoływała ona – a w pewnym sensie i wywołuje nadal – tak wiele dyskusji, pytań a nawet wątpliwości czy wręcz negacji, znaczących niekiedy agresją.

Szczególnym okresem dyskusji wokół problematyki pokuty, w tym zwłaszcza sakramentu, stał się czas wokół Soboru Trydenckiego, ale rozeznawany szeroko i z zaangażowaniem wielu osób oraz instytucji, w sensie pozytywnym jak i negatywnym. Zawsze było to jednak dotykane prawdy bliskiej każdego człowieka, choć może nie zawsze w pełni uświadamianej, która wskazuje na ludzką grzeszność oraz drogi odniesienia się do niej. W katolicyzmie jest to zwłaszcza odniesienie sakramentalne.

Profesor Papińskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu opublikował obszerniejsze studium poświęcone problematyce sakramentu pokuty w okresie Tridentinum. Jest on autorem wielu innych opracowań z zakresu teologii moralnej, w postaci artykułów i książek, np. *Media na usługach moralności chrześcijańskiej* (Wrocław 2002).

Prezentowana praca ukazała się jako 44. tom cenionej serii „Rozprawy naukowe” Papińskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, której redaktorem jest bp prof. dr hab. Ignacy Dec, ordynariusz świdnicki.

Studium otwiera spis treści (s. 5-6) oraz wykaz skrótów (s. 7-9). Całość treściowa, po wstępie, zorganizowana została w trzech obszernych rozdziałach. Stosunkowo obszerny wstęp zawiera wszystkie podstawowe elementy formalne tej części rozprawy naukowej (s. 11-26).

Rozdział pierwszy opatrzone tytułem *Doktryna protestancka o usprawiedliwieniu i o sakramentach* (s. 27-143). Czas ten oznacza totalne wręcz zakwestionowanie ówczesnej nauki Kościoła o usprawiedliwieniu. To zwłaszcza kwestie dobrych uczynków, odpustów i pośrednictwa świętych. Kolejnym znakiem tych postaw była krytyka doktryny Kościoła o sakramentach. Pytano o ich skuteczność, materię i formę, a także szafarzy. Ukazano główne założenia doktryny reformatorów. Tutaj z kolei analizowano źródła wiary, zbawienie człowieka, rolę Kościoła i eschatologię. Wreszcie wskazano na naukę protestancką o usprawiedliwieniu i sakramen-

tach. To pytania o Chrystusa, wiarę, dobre uczynki, słowo i sakramenty oraz sam fakt grzeszności usprawiedliwionego.

Kolejny rozdział nosi tytuł *Teologia protestancka o pokucie* (s. 145-225). Wskazano najpierw na krytykę katolickiego ujęcia sakramentu pokuty. To sprzeciw wobec obowiązku sakramentu, negatywne nauczanie o żalu, potępienie konieczności indywidualnego wyznania grzechów oraz nauki o zadośćuczynieniu i pytania na temat absencji. Po ukazaniu doktryny o pokucie, przeanalizowano konsekwencje praktyczne nauki reformatorów o niej. Wskazano najpierw samą istotę chrześcijańskiej pokuty, jej części, Boże działanie w grzeszniku oraz rozumienie władzy kluczy. Drugi wątek to przypomnienie konieczności wyznania grzechów, jego sposób i swoiste przesłuchanie z wiary, wiedzy i życia. Oddzielnie ukazano problematykę ministra spowiedzi.

Nauka Soboru Trydenckiego o sakramencie pokuty to tytuł ostatniego rozdziału studium wrocławskiego badacza (s. 228-415). Najpierw ukazano potrzebę sakramentu pokuty. Wymaga tego grzeszność człowieka, konieczność usprawiedliwienia, obowiązek korzystania z tego sakramentu oraz wyznania win przed Komunią św. Ks. T. R e r o Ń wskazuje, że ważne jest także postrzeganie pokuty jako sakramentu. Sakrament ten został ustanowiony przez Jezusa Chrystusa, a dziś władza kluczy niesiona jest przez Kościół. Sakrament ten z natury ma wymiar sądowniczy i wiąże się z nakazem jego praktykowania. Następnie wyakcentowano także elementy konstytutywne sakramentu pokuty. To pytania o materię i formę oraz tzw. quasi-materię. Autor wskazał na sakramentalne akty penitenta oraz szafarza sakramentu pokuty. Pierwsza kwestia to żal za grzechy, wyznanie win i zadośćuczynienie. Druga natomiast, to szafarz sakramentu, rozgrzeszenie, władza jurysdykcyjna oraz zastrzeżenie odpuszczenia grzechów. Cały rozdział zamykają uwagi o skutkach sakramentu pokuty – pojednanie z Bogiem i Kościołem, radość i pragnienie nowego życia, odpuszczenie grzechów i darowanie kar, kształtowanie postawy pokutnej.

Całość rozprawy wrocławskiego teologa zamyka dość obszernie zakończenie (s. 417-427). Od strony formalnej zamieszczono jeszcze obszerną bibliografię (s. 429-451), spis treści w języku angielskim (s. 453-454) oraz streszczenie w tym języku (s. 455-459). Natomiast bibliografia została podzielona na źródła, opracowania i literaturę pomocniczą. Pierwszy, podstawowy blok w dalszej kolejności podzielono na cztery części: 1. Akta Magisterium Kościoła; 2. Dzieła reformatorów; 3. Dzieła Ojców Kościoła i pisarzy średniowiecznych; 4. Dzieła katolickie okresu reformacji. Warto jeszcze dodać, że wśród dzieł reformatorów wyróżniono M. Lutra, F. Melanchtona, U. Zwinglego i J. Kalwina, a więc głównych promotorów reformacyjnych przemian.

Oto we wrocławskim środowisku naukowym ukazało się interesujące opracowanie sumujące wielki wysiłek wielu pokoleń badaczy, analizujących problematy-

kę sakramentu pokuty w XVI w. Wydaje się bowiem, iż to właśnie kwestie szeroko rozumianego sakramentu pokuty były jednymi z najważniejszych problemów teologiczno-prawnych oraz społecznych w dobie Soboru Trydenckiego. Jego szerokie i kompleksowe rozumienie, choć trudne do zaakceptowania zwłaszcza w płaszczyźnie psychicznej, ostatecznie wskazuje na dar tego wyjątkowego sakramentu, który wymagał wówczas tak dramatycznego pochylenia się nad nim, tj. nad naszymi słabościami i brakami.

Po lekturze książki jawi się m.in. pytanie, czy słusznie autor aż tak wiele miejsca poświęcił myśli protestanckiej, w jej wielorakich nurtach i specyfikacjach. W tym kontekście myśl katolicka, która przecież okazała się tak ważna i brzemienna dla dalszych dziejów Kościoła, staje jakby na uboczu i jest za mało eksponowana. Można odnieść wrażenie, że w pewnym sensie została pozbawiona pewnych ówczesnych dramatycznych pytań i poszukiwań, które wytyczyły drogi na dalsze wieki poprawnego rozeznawania orędzia Ewangelii Jezusa Chrystusa. Oczywiście, czas był wówczas niezwykle trudny i być może łatwiej określić formułowane przez reformatorów pytania czy zastrzeżenia. Zapewne, na ich tle wyraźniej oraz bardziej czytelnie wybrzmiewa przesłanie Tridentinum.

Słusznie wskazuje autor: „Zamierzeniem niniejszego studium jest ukazanie teologii sakramentu pokuty w dobie Soboru Trydenckiego. Opracowanie tej problematyki nie może ograniczyć się tylko do analizy katolickiego stanowiska, ale musi być także poprzedzone analizą myśli protestanckiej. Dopiero postrzeganie z obu stanowisk wydaje się oferować szerokie, a przez to wystarczająco kompetentne, spektrum całego przedmiotu refleksji. Toteż trzeba z konieczności zapoznać się z dziełami reformatorów i aktami Soboru Trydenckiego” (s. 25). Założenia te, jak się wydaje, zrealizował ks. prof. T. Reroń w stopniu oczekiwanym.

Ważne jest, że ks. prof. dr hab. Tadeusz Reroń oparł swe studium na solidnej bazie źródłowej, zwłaszcza reformacyjnej. To gwarantuje oparcie badań na odpowiednich fundamentach, które pozwalają na dotarcie do tego, co zdaje się tłumaczyć wskazywane przejawy i znaki. Co więcej, jest to także materiał wyjściowy do ewentualnych dalszych badań naukowych.

W zakończeniu studium znalazły się niektóre chyba zbyt ostre sformułowania, opinie czy oceny. Wydaje się bowiem, że obraz tamtego czasu jest niezwykle złożony i chyba jeszcze nie w pełni oraz nie do końca rozumiany, a zatem trudno formułować opinie w takiej formie. Co prawda uzgodnienia odnośnie do usprawiedliwienia zdają się wyjaśniać jedno z kontrowersyjnych zagadnień tamtego czasu. Zresztą we wszelkich opiniach, ocenach czy wnioskach odnoszących się zwłaszcza do historii trzeba szczególnie roztropnie uwzględniać owo *Sitz im Leben*, jak to umiejętnie wskazują szczególnie bibliści.

W prezentowanej pracy znalazło się sporo błędów, nieścisłości czy niekonsekwencji (por. np. s. 7-9, 13, 15, 424). Pytania budzi sam wykaz skrótów, jego systematyka oraz zasady opisu, a następnie występowanie skrótów w przypisach oraz bibliografii. Szkoda, że nie dokonano niezbędnej korekty, która zlikwidowałaby te niezręczności.

Całkowicie słuszna jest zamieszczona w zakończeniu uwaga: „Opracowując temat sakramentu pokuty w dobie Tridentinum autor napotkał pewne trudności, które były powodem powtórzeń, uogólnień lub uproszczeń w przedstawieniu niektórych zagadnień. Wynikały one z bogactwa badanego materiału. Właściwie każdy z omawianych autorów omawianych dzieł reformatorskich mógłby stanowić przedmiot oddzielnego studium” (s. 426).

Ukazana publikacja jest znaczącym wkładem w badania z zakresu problematyki teologiczno-moralnej odniesionej do ważnych czasów i procesów historycznych. Jest to jej odniesienie do sfery historyczno-teologicznej, tym ważniejszej, bo odniesionej o Soboru Trydenckiego. Sobór ten ma niezwykle znaczenie w refleksji teologicznej-prawnej wokół tego sakramentu. Tutaj kształtowała się bowiem podstawowa doktryna sakramentu pokuty, która w znacznym stopniu obowiązuje i dziś.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz

Bp Andrzej Franciszek DZIUBA, *Cywilizacja miłości w koncepcji Ojca Świętego Jana Pawła II*, Londyn 2005, ss. 62.

Kompleksowe badania naukowe nad myślą Ojca Świętego Jana Pawła II pozostaną już na zawsze – w świadomości powszechnego Kościoła, a także Kościoła w Polsce – szczególnie atrakcyjnym i interesującym zagadnieniem, m.in. z zakresu społecznej obecności Kościoła w świecie przełomu XX i XXI w. Ile powstaje w tym czasie książek, artykułów czy publikacji oraz studiów akademickich, to jednak nie zamknie możliwości dalszych indywidualnych badań oraz dociekań bardziej kompetentnie wykorzystujących szeroką bazę źródłową.

Jawiące się zagadnienia są szczególnie atrakcyjne i także chętnie podejmowane przez różnorakie współczesne media. Także wiele dyscyplin świeckich, czasem dalekich od chrześcijaństwa, sięga do nich bardzo chętnie, nie tylko w kontekście proponowanej krytyki (np. socjologia, psychologia). Z drugiej strony wszystkie te drogi są niezwykle skomplikowane i zatem trudne do jednoznacznych rozstrzygnięć. Taki jest po prostu sam człowiek, zwłaszcza jeśli wskazać na jego wielorakie relacje.